

2.4. Цифрові валюти в системі інструментарію глобалізації фінансових ринків

Цифровізація економічного та соціального життя набуває все більших масштабів. Сьогодні важко уявити ефективне функціонування економіки та суспільства, електронного банкінгу, фінансової системи, освіти, споживчої діяльності (електронна комерція), багатьох державних послуг без розвиненої системи зв'язку – без цифровізації.

Цифрові фінанси дозволяють фізичним та юридичним особам бути активними на фінансовому ринку за допомогою мережі «Інтернет», не маючи прямого контакту з фінансовою установою. Це також дає змогу по-різному налаштувати бек-енд і зовнішню діяльність фінансових установ та розвиток конкретних екосистем.

Фінансовий сектор належить до найбільших користувачів інформаційно-комунікаційних технологій, на нього припадає близько 20 % усіх витрат на ІТ у світі. Більшість фінансових послуг, що надаються сьогодні, покладаються на застосування цифрових технологій і широке використання даних, незалежно від того, чи йдеться про банківські, страхові послуги, інвестиції чи управління капіталом.

Розширення цифрової економіки відбувається завдяки оцифровці даних. Вони виникають із цифрових слідів діяльності та транзакцій, зареєстрованих на різних цифрових платформах.

Цифрова трансформація означає інтеграцію цифрових технологій у всі сфери бізнесу. Ця інтеграція призводить до принципових змін у тому, як діють громадяни, підприємства та організації, як вони забезпечують цінність для себе, своїх працівників, клієнтів, партнерів, досягаючи власних та спільних, економічних та соціальних цілей швидше, дешевше та з новою якістю.

Електронні гроші – явище вже не нове та досить поширене. Торівля за допомогою мережі «Інтернет» збільшила використання нових цифрових технологій, що зі свого боку підвищило попит на нові способи та інструменти електронних платежів.

Можна назвати дві причини появи електронних грошей та цифрових валют. Перша – за даними Австрійської школи економічного аналізу, гроші є предметом «соціального інституту», інституційних змін і трактуються як наслідок стихійної еволюції, яка повинна

подолати недоліки обміну і подвійного збігу бажань^{280, 281}. Сьогодні електронні гроші є останньою стадією такого розвитку й додатковим ступенем інституційних змін²⁸². Їх основна роль – підтримка електронної комерції в інтернеті, увімкнення транзакцій, зменшення їх витрат або заміна монетизованих грошей у роздрібній торгівлі.

Друга причина появи електронних грошей – це інформаційна революція, яка характеризується інтеграцією електронної обробки інформації та телекомунікаційних технологій, що зменшує географічні відмінності, за допомогою яких інформація може передаватися в цілому світі.

Інформаційна революція змінила фінансовий сектор, зробивши способи оплати більш безпечними і більш ефективними, що пояснює додаткову причину для появи нових грошових інновацій²⁸³.

На відміну від інформаційної революції поява електронних грошей – це новий спосіб обробки інформації для передачі купівельної спроможності. Водночас багато фінансових нововведень не є новою формою грошей, але іншим способом використання наявних грошей в операціях²⁸⁴. Незалежно від наслідків згаданого технологічного розвитку характер грошей залишається ідентичним, тобто гроші служать засобом обміну, активом та цінністю. Характер грошей ніколи не зміниться, тому гроші залишаються лише посередником в обміні товарами та послугами.

Картка електронних грошей – це інший спосіб оплати, який дозволяє електронну передачу вартості з картки на термінал або з картки в гаманці як у реальному часі, так і через мережі²⁸⁵. Вважається, що

²⁸⁰ Menger C. On the origin of money. *Economic Journal*. 1892. 2(83): 239–255.

²⁸¹ von Hayek F. *Denationalisation of Money: An Analysis of the Theory and Practice of Concurrent Currencies*. Londres : Institute of Economic Affairs, 1976.

²⁸² Schmitz S. W. The institutional character of electronic money schemes: Redeemability and the unit of account. In: Latzer M., Schmitz S. W., editors. *Carl Menger and the Evolution of Payment Systems: From Barter to Electronic Money*. Cheltenham, UK and Northampton, MA: Edward Elgar, 2001.

²⁸³ Goodhart CAE, Krueger M. The impact of technology on cash usage. *The Magazine of De La Rue*. 2001. (4): 9–11. Blockchain and Digital Currency in the World of Finance. URL : <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen>

²⁸⁴ White L. H. The technology revolution and monetary evolution. In: Dorn J. A., editor. *The Future of Money in the Information Age*. Washington, D.C. : CATO Institute, 1996.

²⁸⁵ Там само.

Розділ II. Роль та інструментарій впливу глобалізації на соціально-економічний розвиток і формування фінансового простору

електронні гроші є найважливішим досягненням, яке передає заздалегідь визначену грошову вартість, щоб його можна було використовувати для більшої кількості операцій меншої вартості. e-Pocket складається з мікрокомп'ютера, що містить інформацію про грошову вартість, яка може бути використана. Це вищий ступінь технологічного розвитку порівняно з магнітними стрічками. Крім того, електронна сумка є більш безпечною, що може зменшити обман, оскільки картки з чіпом можуть бути більш складними, ніж картки з магнітною стрічкою²⁸⁶.

Варто наголосити, що досить часто цифрові валюти ототожнюють з електронними грошима. Проте це різні поняття. Зокрема, за визначенням ФАТФ, цифрові гроші є цифровим вираженням як віртуальних грошей (нефідуціарних), так і електронних грошей (фідуціарних), але часто застосовуються тотожно з терміном «віртуальні гроші»²⁸⁷. Отже, відповідно до трактування ФАТФ віртуальні та електронні гроші – це два різновиди цифрових грошей. Допускається також використання терміна «цифрові гроші» синонімічно до поняття «віртуальні гроші».

У підході ФАТФ визначена ще одна важлива характеристика – віднесення цифрових грошей до фідуціарних, а віртуальних грошей – до нефідуціарних.

Фідуціарними (або фіатними) вважаються гроші, які випускаються центральним банком або іншою установою, визнаються державою законним засобом платежу та не мають власної внутрішньої вартості²⁸⁸.

Відповідно до Директиви ЄС 2009/110/ЄС електронні гроші – це збереження грошової вартості в електронній формі, включаючи магнітну, яка виражає зобов'язання емітента, випускається під час отримання грошових коштів, використовується для здійснення платіжних операцій та приймається фізичними і юридичними особами, відмінними від емітента електронних грошей²⁸⁹.

²⁸⁶ Орехов М. О., Орехова Т. В. Цифрові валюти у світовій фінансовій системі: переваги, недоліки, ризики, регулювання. *Економіка і організація управління*. 2020. № 4 (40). С. 27–42.

²⁸⁷ Virtual currencies – key definitions and potential aml/cft risks. *FATF*. July 2014. URL : <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Virtual-currency-key-definitions-and-potential-aml-cft-risks.pdf>

²⁸⁸ Кравчук В., Науменко Д., Глибовець А. Електронні гроші в Україні. Аналітичний звіт. К. : Альфа-ПК, 2012. 64 с.

²⁸⁹ Directive 2009/110/EC of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 on the taking up, pursuit and prudential supervision of the business of electronic money institutions. URL : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32009L0110>

Автори дослідження про використання електронних грошей в Україні В. Кравчук, Д. Науменко та А. Глибовець стверджують, що віднесення електронного платіжного інструменту до категорії «електронні гроші» можливе за виконання таких умов: виконання платіжним інструментом функцій грошей (як мінімум, функції міри вартості, засобу обігу та засобу платежу, додатково – функції засобу нагромадження); існування в електронній (не паперовій) формі. Зазначені характеристики, безумовно, притаманні електронним грошам, але не дозволяють чітко відрізнити їх від віртуальних грошей, які також існують лише в електронній формі та можуть виконувати одну або декілька функцій грошей.

Обов'язковою ознакою електронних грошей є їх належність до фідучіарних – визнання їх державою як законних платіжних засобів і встановлення зобов'язання приймати їх у розрахунках аналогічно традиційним банкнотам і монетам. Електронні гроші повинні бути повністю забезпеченими традиційними грошима або іншими високоліквідними активами та на вимогу їх власника бути обмінані на звичайні гроші²⁹⁰.

На відміну від електронних грошей віртуальні гроші не забезпечені традиційними готівковими чи безготівковими грошима чи іншими високоліквідними активами, а їх емітент не несе зобов'язання щодо їх погашення чи конвертації вартості у традиційні платіжні засоби.

Водночас віртуальні гроші можуть виступати засобом обігу, мірою вартості і засобом нагромадження вартості, тобто виконувати функції грошей. Проте, на відміну від електронних грошей, вони не мають статусу законного платіжного інструменту, а відповідно якість реалізації ними зазначених функцій грошей може бути незадовільною. Ліквідність маловідомих віртуальних валют є настільки низькою, що недоречним є вживання щодо них терміна «валюта» або «гроші»²⁹¹.

Досліджуючи ключові характеристики віртуальних грошей, можна зробити висновок про велику різноманітність існуючих форм, механізмів емісії та обігу віртуальних валют. У зв'язку з цим можна

²⁹⁰ Рубанов П. М. Розмежування сутності понять «електронні гроші», «віртуальні гроші» та «криптовалюти». *Ефективна економіка*. 2015. № 4.

²⁹¹ Virtual currencies – key definitions and potential aml/cft risks. *FATF*. July 2014. URL : <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Virtual-currency-key-definitions-and-potential-aml-cft-risks.pdf>

Розділ II. Роль та інструментарій впливу глобалізації на соціально-економічний розвиток і формування фінансового простору

провести їх класифікацію на конвертовані та неконвертовані віртуальні валюти і централізовані та децентралізовані моделі випуску віртуальних грошей. Конвертовані (відкриті) віртуальні валюти можна обміняти на фідучіарні гроші за визначеним курсом, тоді як неконвертовані (закриті) віртуальні валюти є засобом обігу лише в межах певної спільноти і не можуть бути обмінними на фідучіарні гроші відповідно до правил їх використання. Емітентом віртуальних грошей з централізованою моделлю випуску є окрема фізична особа або група осіб. Для децентралізованих моделей випуску віртуальних грошей обмежити коло їх емітентів практично неможливо, так само як і контролювати випуск та обіг таких грошей.

Найрозвиненішою формою цифрових грошей є криптовалюти. Їх назва походить від використовуваного методу ведення записів про випуск і обіг таких грошей – криптографії (шифрування). Першою криптовалютою, що виникла 2009 року, був біткоїн. Незважаючи на появу в подальшому великої кількості нових криптовалют (Ripple, Litecoin, BitSharesX, Dogecoin, Nxt, Peercoin, MaidSafeCoin, Darkcoin та інших), на сьогодні біткоїн залишається найпоширенішою та «найдорожчою» цифровою монетою (2015 року його капіталізація досягла 4,9 млрд доларів). Обіг біткоїна, як і інших криптовалют, заснований на технології блокчейн – ланцюжках блоків з даними про транзакції, які зберігаються на всіх комп'ютерах у системі і пов'язані так, що кожен наступний блок містить посилання на попередній.

Зазначимо, що цифрова валюта могла б і надалі залишатися об'єктом інтересу обмеженого кола економічних агентів, якби вона не генерувала здатність наповнювати класичні функції грошей новим змістом. Так, поняття програмованого «розумного контракту» (smart contract) є основною інноваційною можливістю криптовалют. Програмування угоди на рівні платіжної операції дозволяє не тільки автоматизувати прості рутинні операції, але і вивести з економіки значну частину населення, задіяного в їх адмініструванні. Водночас рівень сервісу і довіри між клієнтом і компанією підвищується за рахунок програмованого відчуття «невідворотності» виконання умов договору. Базуючись на цьому, важливо визначити спільні і відмінні риси основних форм грошей, які діють у сучасному економічному світі (табл. 2.9).

**Фінансовий простір України в умовах
глобалізаційних і деглобалізаційних трансформацій**

Таблиця 2.9 – Економічно-організаційні особливості обігу
криптовалют, паперових та електронних грошей

Порівняльна ознака	Паперові гроші	Електронні гроші	Криптовалюти
Внутрішня вартість	Ні	Ні	Ні
Вимога наявності емітента	Так	Так	Ні
Засіб обміну	Так	Так (обмежене)	Обмежене, але зростає у мережевому середовищі
Засіб платежу (офіційно визнаний)	Так	Так	Ні
Засіб зберігання вартості	Так, але з інфляційним ризиком	Так, але з інфляційним ризиком та ризиком ліквідності	Так, але з великою волатильністю
Порядок емісії	Монопольний	Централізований	Децентралізований
Технічні передумови емісії	Немає	Немає	Безпосередньо залежить від потужностей комп'ютерів
Джерело емісії	Громадське	Приватне	Приватне
Об'єм емісії	Гнучкий	Відносно гнучкий	Негнучкий
Правила емісії	Емісія на основі інфляційного таргетування	Емісія на основі еквівалентного обміну на інші грошові форми	Комп'ютерний протокол з лімітами
Зміна умов емісії	Так	Так	Так, за умови домовленості з основними майнерами
Вартість емісії	Низька	Низька	Висока (обумовлена витратами на електроенергію для обчислень)
Здатність до фальшування	Так	Ні	Ні
Чутливість їх купівельної спроможності до інфляції	Так	Так	Ні
Можливість анулювання платежу	Так	Так	Ні

Джерело: адаптовано автором з урахуванням²⁹².

²⁹² Virtual currencies – key definitions and potential aml/cft risks. FATF. July 2014. URL : <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Virtual-currency-key-definitions-and-potential-aml-cft-risks.pdf>

Розділ II. Роль та інструментарій впливу глобалізації на соціально-економічний розвиток і формування фінансового простору

Отже, з таблиці 2.9 слідує, що криптовалюти як засіб обміну, платежу і заощаджень, мають деякі спільні риси як з паперовими, так і з електронними грошима. Проте поряд з цим існує низка відмінностей, головною з яких є поєднання властивостей паперових грошей і електронної системи оплати, що дозволяє без перепон здійснювати платежі і перекази.

У сучасному світі цифрові гроші можна поділити на дві великі категорії: криптовалюти та цифрові національні валюти.

Цифрові національні валюти (CBDC) характеризуються тим, що їх випускає центральний банк країни, тобто держава гарантує їх надійність і ліквідність. Такі гроші є еквівалентом готівки у цифровому форматі. До таких валют належить і е-гривня.

Криптовалюти випускаються та обліковуються децентралізовано й автоматично, тому контролювати й відстежувати їх не може жодна держава чи компанія. Вартість цих криптовалют формується балансом попиту і пропозиції, відповідно, жодна держава чи компанія не може гарантувати їх надійність. Через це можемо бачити, що вартість, наприклад, одного Bitcoin за добу може впасти на тисячі доларів і так само швидко піднятися. У цифрових національних валютах такого не відбувається.

Цифрова валюта (в Україні це е-гривня) відрізняється від безготівкового розрахунку, хоча дуже часто їх ототожнюють. Е-гривня – це нова форма валюти на рівні з готівкою й безготівкою. Тобто 1 гривня фізична = 1 гривні безготівковій = 1 е-гривня.

Для більшості громадян користування безготівковою формою оплати та е-гривнею майже не відрізнятиметься, проте у них є технологічні та юридичні відмінності. Насамперед ці гроші відрізняються сутністю проведення транзакції. Тобто коли ви розраховуєтеся безготівково, транзакція фіксується записами на рахунках у банках. Коли транзакція відбуватиметься цифровою валютою, це більше схоже на те, як витягнути гроші зі свого гаманця і передати іншій людині чи компанії, яка покладе їх у свій гаманець. Тільки гаманець не фізичний, а віртуальний, а гроші не паперові, а у формі коду.

Зважаючи на те, що найпоширенішим вираженням віртуальних грошей є криптовалюти, ці поняття часто вживаються як синоніми, проте за економічною сутністю криптовалюта пов'язана зі специфічною технологією шифрування інформації, тоді як віртуальні гроші є характеристикою економічної сутності таких платіжних засобів.

Фінансовий простір України в умовах глобалізаційних і деглобалізаційних трансформацій

Отже, підводячи підсумок дослідження сутності понять «цифрові гроші», «віртуальні гроші» та «електронні гроші», визначимо структурні взаємозв'язки між цими категоріями і представимо їх схематично на рисунку 2.2.

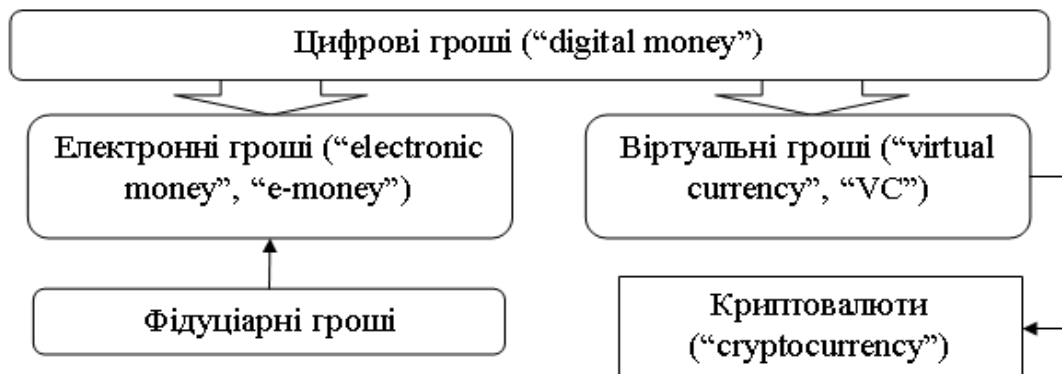

Рисунок 2.2 – Структурні взаємозв'язки між категоріями «цифрові гроші», «віртуальні гроші», «електронні гроші» та «криптовалюти»²⁹³

Існує багато різних видів криптовалют, які використовуються у світі. Найпопулярнішими та найпоширенішими є:

1. Біткоїн (Bitcoin): Біткоїн є першою і найбільш відомою криптовалютою. Він був створений 2009 року і базується на технології блокчейн. Біткоїн використовує децентралізовану мережу, щоб забезпечити безпечні та анонімні фінансові транзакції.

2. Ефір або ефіріум (Ether): Ефір є криптовалютою, що використовується в блокчейн-платформі Ethereum. Він має свою власну криптовалютну одиницю під назвою «Ether» і використовується для здійснення фінансових операцій та виконання умовних угод на платформі Ethereum.

3. Ріпл (Ripple): Ріпл є протоколом та криптовалютою, які призначені для здійснення міжнародних грошових переказів. Ріпл використовує власну технологію під назвою «RippleNet» і має свою криптовалюту під назвою «XRP».

4. Лайткоїн (Litecoin): Лайткоїн є криптовалютою, яка була створена в 2011 році. Вона базується на відкритому програмному забезпеченні і має швидші часи блоків та більший ліміт на кількість монет, ніж Біткоїн.

²⁹³ Рубанов П. М. Розмежування сутності понять «електронні гроші», «віртуальні гроші» та «криптовалюти». *Ефективна економіка*. 2015. № 4.

Розділ II. Роль та інструментарій впливу глобалізації на соціально-економічний розвиток і формування фінансового простору

5. Біткоїн-кеш (Bitcoin Cash): Біткоїн-кеш є форком або відгалуженням від Біткоїна, яке виникло 2017 року. Він був створений для поліпшення масштабованості та швидкості транзакцій Біткоїна.

Наразі криптовалюта – це один із продуктів цифрової економіки, форма віртуальної валюти, яка функціонує на децентралізованому механізмі емісії та обігу та являє собою складну систему інформаційно-технологічних процедур, побудованих на криптографічних методах захисту, має певні особливості, переваги та недоліки використання.

Серед інших переваг криптовалют науковці виділяють такі:

- 1) анонімність використання;
- 2) практично безмежні можливості транзакцій;
- 3) платежі за допомогою криптовалют проводяться або без комісії, або з низькими комісіями;
- 4) всі транзакції фіксуються в загальній історії, доступній кожному користувачеві;
- 5) пірінгова мережа криптовалют, де немає головного сервера, що відповідає за всі операції.

Однак вважаємо важливим більш детально звернути увагу на анонімність криптовалют, яка, на відміну від готівкових розрахунків, вельми умовна. Дійсно, користувач не вказує свої персональні дані, але має гаманець з певним номером. За допомогою цього номера можливо відстежити всі виконані користувачем операції, і якщо на якомусь етапі роботи користувач хоча б один раз зв'яже номер гаманця зі своєю особистістю, то автоматично стане доступною вся інформація про проведені транзакції. Аналогічно можна використовувати будь-яку особу в ланцюжку транзакцій, а частота платежів може наштовхнути на думку про інших осіб у ньому. Відповідно, чим більше учасників відомо, тим легше визначити й інших користувачів мережі. Саме тому вважаємо абсолютно виправданим анонімність криптовалют відносити до їх переваг, а от анонімність готівкових коштів – до недоліків.

Цифрові віртуальні валюти, які стрімко набувають популярності у фінансовій сфері цифрової економіки, мають істотний недолік, який виявляється у відсутності їх правового статусу, але, незважаючи на це, валюта активно купується, продається, зберігається у формі фіатних грошей на електронних криптовалютних біржах та інвестується в різні проекти. На сьогодні цифрова валюта може бути конвертована практично в будь-яку зі світових валют за допомогою її обміну на традиційні валюти на електронних біржах. У зв'язку з цим науковці виділяють різні види цифрових валют за певними класифікаційними ознаками (табл. 2.10).

Таблиця 2.10 – Класифікація цифрових валют

Класифікаційна ознака	Види цифрових валют
Залежно від рівня захисту та анонімності транзакцій	Повністю анонімні
	Умовно-анонімні
Залежно від рівня капіталізації	Висококапіталізовані
	Середньокапіталізовані
	Малюкапіталізовані
	Мікрокапіталізовані
Залежно від мети використання	Масове використання
	Для обслуговування блокчейн системи
Залежно від обігу	Обертаються на біржі
	Обертаються на позабіржовому ринку
Залежно від виду емісії	Обмежена одноразова емісія
	Певна кількість з обмеженою емісією
	Нескінченна кількість монет з необмеженою емісією

Зазначимо, що загалом за рівнем визнання криптовалют на державному рівні країни світу доречно поділити на 5 груп: 1) ті, що забороняють; 2) ті, що мають переважно несприятливе ставлення; 3) ті, що мають переважно сприятливе ставлення; 4) ті, що мають сприятливе ставлення; 5) ті, що легалізували.

Серед країн, які визнали наявність цифрових валют без правового регулювання, такі: Австралія, Бельгія, Бразилія, Великобританія, Данія, Індія, Італія (для фізичних осіб), Китай (для фізичних осіб), Колумбія, Пакистан, Філіппіни, Чехія, Естонія. Серед країн, які визнали наявність цифрових валют і прирівнюють їх до електронних грошей: Аргентина, Болгарія, Канада, Фінляндія, Франція, Хорватія. Серед країн, які визнали наявність цифрових валют і прирівнюють їх до товару (засіб обміну): Іспанія, США, Норвегія. Серед країн, які повністю заборонили використання цифрових валют: Бангладеш, Болівія, Індонезія, Китай (для юридичних осіб), Литва, Еквадор.

На сьогодні національними банками багатьох країн розглядається питання випуску власної цифрової валюти. Варто зазначити, що для центральних банків відчутним викликом та поштовхом у розвитку власної цифрової валюти стала поява не просто приватних криптовалют, зокрема біткоїна, а більшою мірою – стейблкоїна.

Розділ II. Роль та інструментарій впливу глобалізації на соціально-економічний розвиток і формування фінансового простору

Упродовж останніх років усе більше країн розглядають можливість впровадження CBDC у свою фінансову систему. Зі свого боку Україна також не відстає від глобальних трендів, і почала реалізовувати запуск е-гривні однією із перших – ще 2016 року²⁹⁴.

Як слушно зауважує Г. Натараджан, мотивація центральних банків щодо запровадження CBDC може бути різною: зокрема, CBDC може позиціонуватись як розрахунковий актив для децентралізованої фінансової інфраструктури; універсальний платіжний інструмент у безготівковій економіці; засіб для здійснення мікроплатежів у мережі інтернету речей (IoT); інструмент для транскордонних платежів, а також як додатковий інструмент монетарної політики [31]. Усе це простежуємо і в практичній площині. Країни, які наразі реалізують пілотні проекти, характеризуються вельми різним станом грошових систем та їх платіжної інфраструктури зокрема. Тому нерідко рішення центрального банку про ведення CBDC – це відповідь на різке зниження попиту на готівку (Швеція, США), а іншого разу – альтернатива дорогим традиційним платіжним інструментам (Уругвай) або зумовлено гіперінфляцією (Венесуела). Але водночас важливо зазначити, що вибір пріоритету впровадження CBDC може не лише істотно змінити екосистему платіжного ринку, а загалом зумовити системно значущі зміни логіки функціонування грошово-кредитної системи (рис. 2.3).

За умови реалізації третього сценарію, тобто коли CBDC передбачає наявність не тільки поточного, але і депозитного рахунку, на нашу думку, високоймовірне перманентне зниження обсягу банківських депозитів на користь ЦВЦБ, що зі свого боку здатне призвести до зменшення обсягу пасивів банків, суттєвої зміни їх структури та, як результат, вплине на вартість «традиційного» фондування.

Водночас необхідно зазначити, що характер та сила впливу CBDC на економічну та фінансову сфери безпосередньо залежатиме від затребуваності бізнесом і населенням нового інструменту, можливостей його широкого використання. Щодо останнього, то це залежить від моделі реалізації CBDC, а саме: 1) роздрібна, за якої цифрова валюта перебуває у доступі широкому колу фізичних та юридичних осіб; 2) оптова – доступ до CBDC мають лише професійні учасники фінансового ринку.

²⁹⁴ Рябокінь М. В. Виклики впровадження цифрової валюти центрального банку у контексті нової еволюційної форми грошей в Україні: світовий досвід. *Економіка та суспільство*. 2022. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1231/1186>

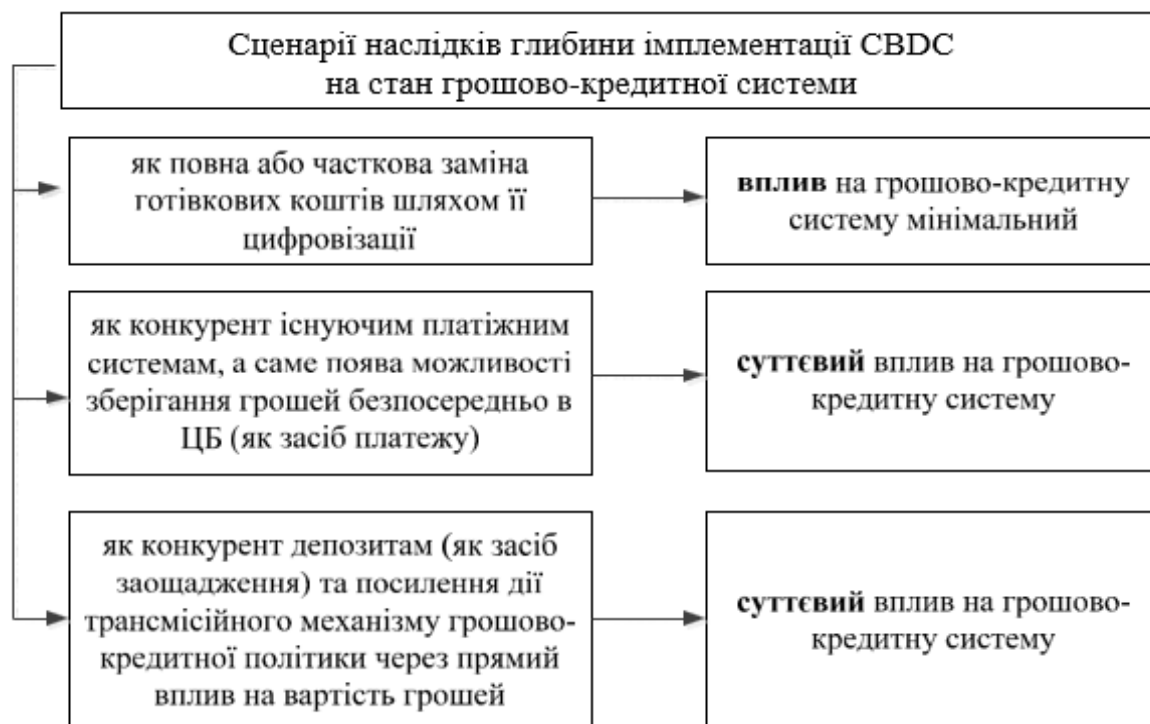

Рисунок 2.3 – Сценарії потенційного впливу впровадження CBDC на грошово-кредитну систему країни

Джерело: побудовано автором за даними ²⁹⁵.

Зі свого боку затребуваність CBDC залежить від чинників економічної, соціально-психологічної, когнітивної та правової природи, а саме:

- 1) методу встановлення вартості CBDC;
- 2) рівня її ліквідності;
- 3) можливості налагодження «миттєвості» платежів (наразі швидкість обробки транзакцій у мережі біткоїн дуже суттєво поступається технічним можливостям платіжної системи Visa);
- 4) наявність інфраструктури обігу ЦВЦБ;
- 5) внутрішні характеристики CBDC (анонімність, тарифна політика, швидкість розрахунків, безпечність, можливість використання як засобу заощадження);
- 6) довіри до центрального банку;
- 7) рівня цифрової та фінансової грамотності громадян;

²⁹⁵ Virtual currencies – key definitions and potential aml/cft risks. FATF. July 2014. URL : <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Virtual-currency-key-definitions-and-potential-aml-cft-risks.pdf>

- 8) глибини цифровізації суспільства;
- 9) законодавчого унормування цифрових валют;
- 10) методології обліку CBDC за умови її токенизації.

Кожна країна має свої особливості грошового обігу, грошово-кредитної політики центрального банку та доступності платіжних послуг. Саме за допомогою цифрових грошей ми можемо вирішити низку суттєвих проблем, які виникають під час функціонування фінансової системи. Більшість центральних банків відзначають значне зниження ролі готівки для платежів за останні роки, що робить комерційні фінансові установи майже монопольним постачальником грошей – цифрових грошей, які завжди мають посередника для користувачів.

Зниження готівкових операцій і зростання популярності електронних гаманців, криптовалют і стейблкоїн останніми роками ускладнюють контроль над грошовою масою комерційних банків. Однією з найбільш ймовірних змін, пов'язаних із CBDC, є перерозподіл прибутку, який банки отримують від дешевих зобов'язань, на користь клієнтів. Це стосується власників операційних рахунків, на які банки зазвичай нараховують символічні відсотки і які користувачі зберігають у ліквідній формі для здійснення платежів.

Цифрові гроші суттєво змінять правила для користувачів – банкам не потрібно знати, хто кому і за що платить, і вони не будуть номінальним держателем цифрових грошей. Банки інвестували в сучасну інфраструктуру і, ймовірно, намагатимуться уникнути додаткових витрат на тлі можливого відпливу такого для них дешевого ресурсу, як поточні рахунки. Враховуючи частку ринку державних банків в Україні, питання інновацій набувають політичного характеру.

Узагальнюючи вищезазначене, можна запропонувати власне визначення цифрової валюти центрального банку (CBDC). Це нова та оригінальна цифрова валюта, емітентом якої виступає безпосередньо центральний банк, який зі свого боку майже практично ліквідує потребу в послугах третіх сторін. Щодо останніх йдеться, зокрема, про комерційні банки або кредитні спілки.

Згідно з комбінаціями властивостей CBDC дослідники виділяють такі схеми їх використання (рис. 2.4).

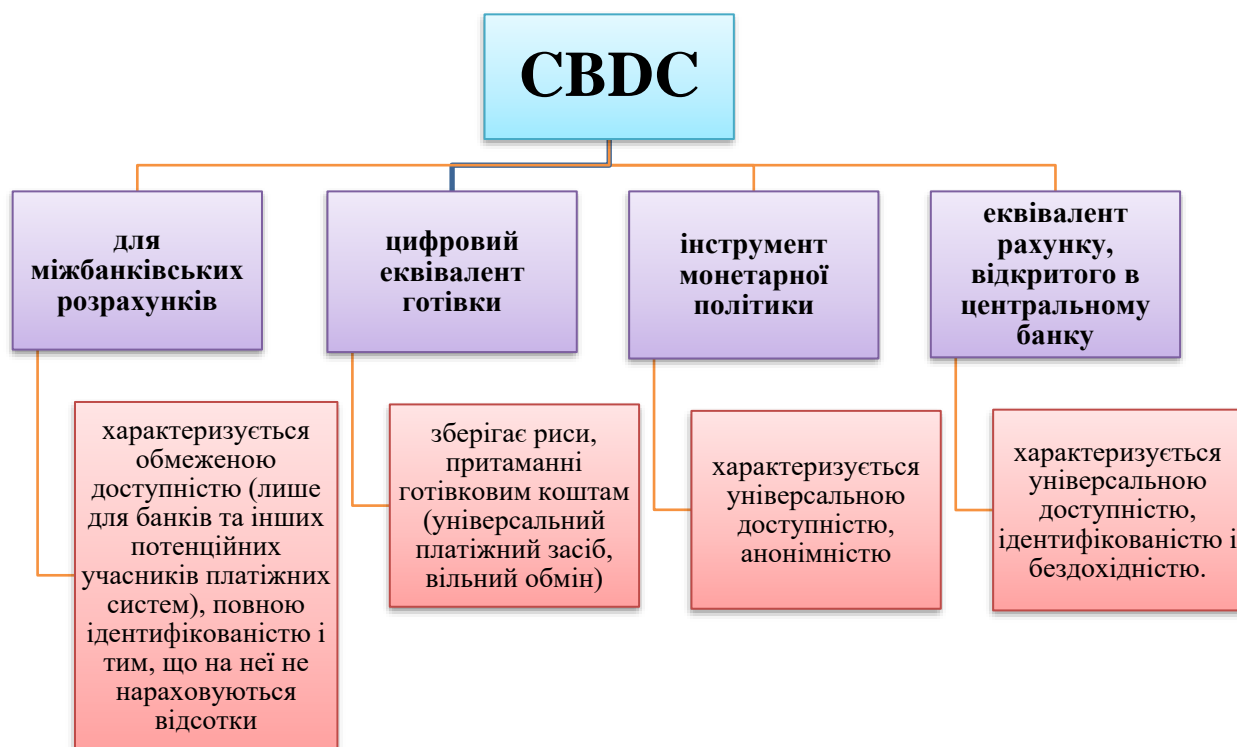

Рисунок 2.4 – Схема використання CBDC

Джерело: побудовано автором за даними²⁹⁶.

Стратегічний ризик для кредитних установ був би величезним за умови прийняття CBDC у широкому масштабі. Якби споживачі мали доступ до відсоткової CBDC та могли легко й безпечно переміщати такий інструмент, їм би не знадобився банківський рахунок. Дійсно, вони могли не лише здійснювати платежі безпосередньо роздрібним продавцям та іншим постачальникам послуг, але й отримувати позики безпосередньо від інших користувачів CBDC.

Більше того, якщо вони сприймаються як безпечніші за традиційну валюту, CBDC можуть ще більше послабити бізнес-обґрунтування традиційних фінансових установ.

Отже, можемо систематизувати та проаналізувати сильні / слабкі сторони / можливості / загрози (SWOT) CBDC від її впровадження в економіку (рис. 2.5).

²⁹⁶ Аналітична записка за результатами пілотного проекту із впровадження платформи «Електронна гривня» та електронних грошей Національного банку України (е-гривні) / Національний банк України. 2019. URL : <https://www.bank.gov.ua/> (дата звернення: 23.04.2022).

Розділ II. Роль та інструментарій впливу глобалізації на соціально-економічний розвиток і формування фінансового простору

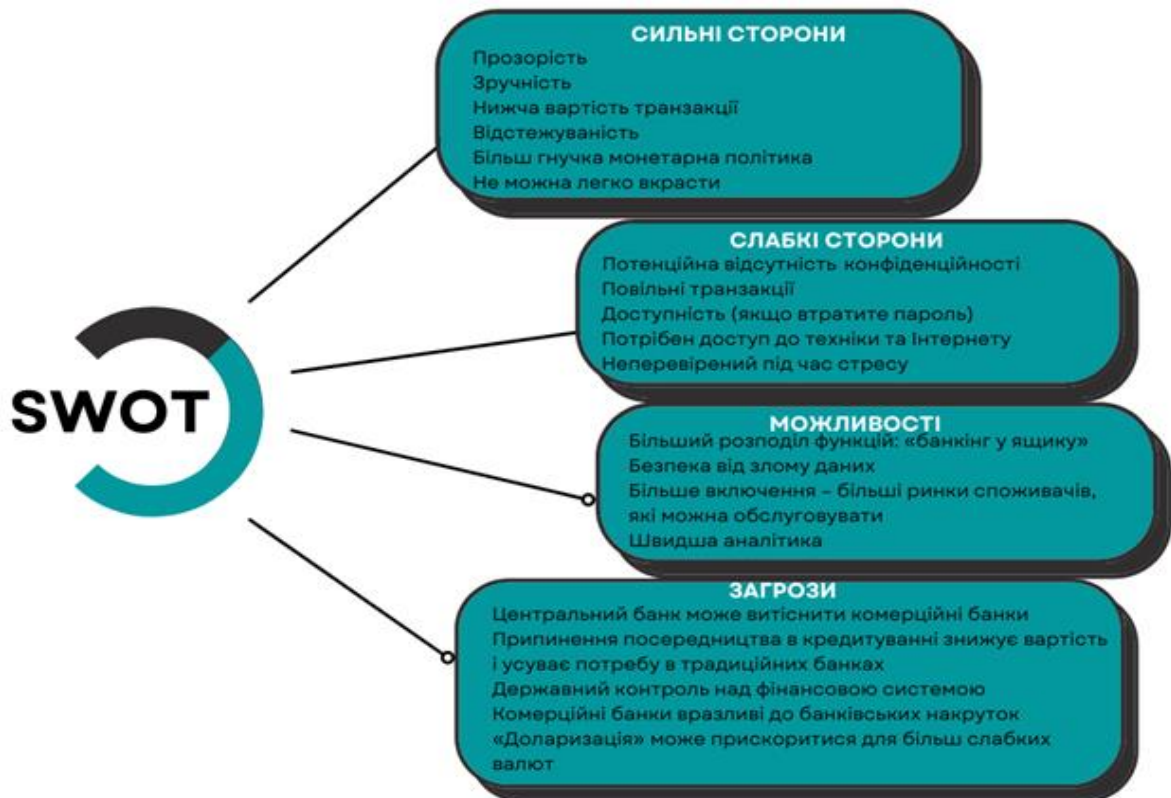

Рисунок 2.5 – SWOT-аналіз CBDC

Джерело: побудовано автором на основі даних²⁹⁷.

На основі цього аналізу керівники бізнесу можуть вирішити, як найкраще розподілити свої ресурси на майбутнє, а саме шляхом правильного інвестування у криптодані, інструменти та моделі зниження ризику. Це нагода для професіоналів з управління ризиками проявити себе, оскільки знадобляться експерти з крипторизиків, щоб допомогти установам зрозуміти та розробити відповіді на ці складні та динамічні проблеми.

Для більш детального аналізу варто дослідити досвід впровадження CBDC у зарубіжних країнах, правильне використання якого допоможе в майбутньому ефективно та без проблем запровадженню CBDC в Україні²⁹⁸.

²⁹⁷ Nazik Mohamed. Implementing a Central Bank Issued Digital Currency with Economic Implications Considerations (2020). *International Journal of Islamic Economics and Finance (IJIEF)*. Vol. 3, № 1. URL : <https://journal.umy.ac.id/index.php/ijief/article/view/7582> (дата звернення: 23.04.2022).

²⁹⁸ Гулей А. І. Цифрова трансформація вітчизняного банківського середовища в умовах розвитку фінтех-екосистеми. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Т. 4, № 1. С. 6–15. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujae_2019_4_1_3 (дата звернення: 27.04.2022).

Фінансовий простір України в умовах глобалізаційних і деглобалізаційних трансформацій

Отже, держави умовно можна групувати на три великі групи за такими ознаками:

- країни, які вже впроваджують практичні дії щодо випуску CBDC;
- країни, які ще проводять дослідження цифрової валюти;
- країни, які висловили негативну критику щодо CBDC або згорнули свої дослідження у цій сфері (рис. 2.6).

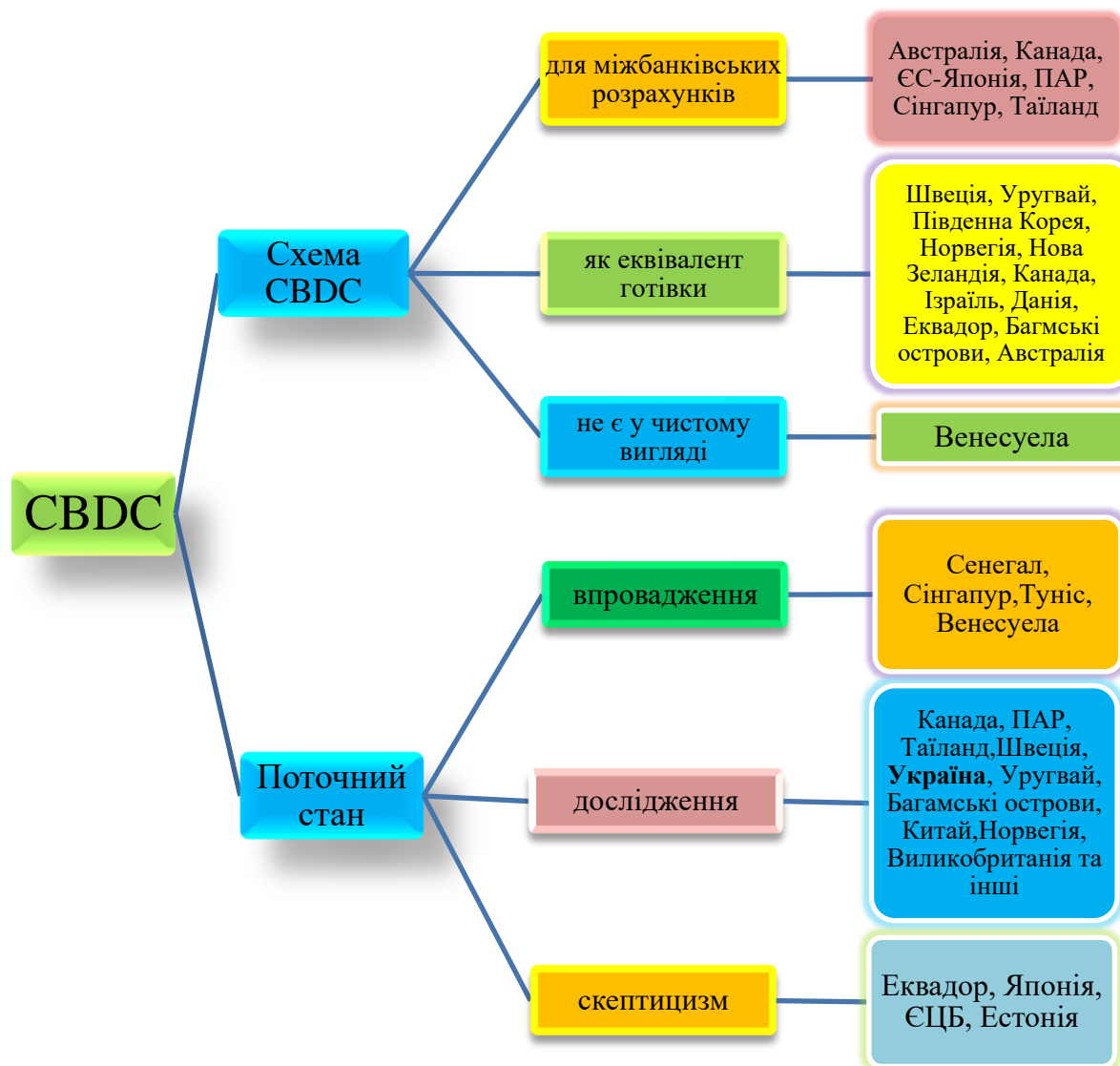

Рисунок 2.6 – Впровадження CBDC у зарубіжних країнах
Джерело: побудовано автором за даними²⁹⁹.

²⁹⁹ Аналітична записка за результатами пілотного проекту із впровадження платформи «Електронна гривня» та електронних грошей Національного банку України (е-гривні) / Національний банк України. 2019. URL : <https://www.bank.gov.ua/> (дата звернення: 23.04.2022).

Розділ II. Роль та інструментарій впливу глобалізації на соціально-економічний розвиток і формування фінансового простору

Основна мета випуску CBDC полягає у покращенні ефективності та безпеки платежів, що може принести такі переваги³⁰⁰:

- зниження витрат на обслуговування платежів шляхом емітування цифрової валюти на базі технологій блокчейну;
- покращення фінансової стабільності – CBDC може допомогти уникнути ризику банківської кризи, оскільки забезпечує прямий доступ до ліквідності центрального банку;
- вищий рівень безпеки та конфіденційності операцій, оскільки цифрова валюта працює на сучасних технологіях шифрування;
- покращення ефективності міжнародних платежів і зменшення витрат на їх оброблення.

Також CBDC може допомогти у боротьбі зі злочинністю, оскільки валюта пов'язана з системою ідентифікації користувачів. Це дозволяє зменшити ризики використання цифрової валюти для незаконних операцій.

Пандемія стала каталізатором зміни платіжних звичок більшої частини населення планети. Найактуальнішими стали засоби оплати, у яких не використовуються банкноти. Водночас на тлі економічної кризи (знову ж таки, спричиненої наслідками коронавірусу) зросли ринкові позиції та капіталізація криптовалют. Країни, що володіють більшою часткою світового ВВП, не могли залишити цю тенденцію поза увагою. Отже, цифрова валюта стала відповіддю на виклики й зараз вивчається її вплив на ринок. Одним із піонерів у цьому напрямі став Китай. Орієнтовний обсяг транзакцій з використанням цифрового юаня – еквівалент \$13 бiльйонів, а кількість користувачів перевищує 260 млн.

Україна є одним із лiдерів на європейському континенті у питаннях дiджиталізації послуг та інтеграції цифрових сервісів у всі сфери життя. Повномасштабна війна не зупинила цей процес: наприклад, до лютого 2022 року кількість користувачів застосунку Дія сягала 4 млн, а станом на сьогодні їх понад 18 млн. Водночас зростає кількість українських фахівців IT-сфери: на 36 % порівняно з 2021 роком. Отже, впровадження CBDC у нашій державі можна розглядати як цілком логічний еволюційний крок.

³⁰⁰ URL : <https://blog.portmone.com.ua/uk/posts/information-posts-uk/tsyfrovi-groshi-shho-tse-take-cbdc-ta-yegryvnya>

Фінансовий простір України в умовах глобалізаційних і деглобалізаційних трансформацій

Досі ще цифрова національна валюта – е-гривня – існує лише у вигляді концепції від Нацбанку. Спеціалісти регулятора опрацьовують її та обирають технологічні рішення. Проте навіть на такому етапі вона стала предметом запеклих дискусій щодо необхідності її запровадження.

Впровадження CBDC в Україні насправді досить «на часі» навіть в умовах війни, адже це допоможе подолати ряд актуальних проблем, зокрема таких, як:

1) контроль над фінансами. Цифрову валюту можна контролювати на всіх рівнях: зокрема відстежувати платежі державних органів, волонтерів тощо. Це підвищить прозорість фінансової системи та зніме навантаження з СБУ, податківців і представників інших органів контролю;

2) більш доступні фінансові операції. Відкрити рахунок у цифровій гривні швидше та простіше, ніж шукати відділення банку та стояти у черзі до спеціаліста. Розрахунки з цифровою валютою швидші за традиційні: 50 тис. транзакцій на секунду порівняно з 5 тис., характерних для VISA. Вартість оброблення кожної транзакції теж нижча;

3) швидші та дешевші транскордонні платежі. Нині середня вартість оброблення платежу у \$200 становить \$14, а транзакція триває до п'яти днів. CBDC розглядають як розв'язання цієї проблеми. Проте концепція ще не створена;

4) протидія корупції. За словами держсекретаря США Ентоні Блінкена, третина ВВП України втрачається через корупцію. Це проблема, через яку блокується наш вступ до ЄС та інші міжнародні інтеграції. Впровадження технології цифрової валюти підвищить прозорість платежів і допоможе державі відповідати світовим антикорупційним стандартам. Як саме? Один з варіантів – нарахування зарплат та інших доходів чиновникам на цифрові гаманці й подальше відстеження їхніх витрат. Ту ж саму схему можна застосувати для державних установ;

5) контроль над податками. Цифрова валюта допоможе автоматизувати процеси нарахування та сплати податків і знизити бухгалтерський тягар для бізнесу;

6) підвищення інвестиційної привабливості. У цілому CBDC робить більшість фінансових процесів прозорими. А це – важливий фактор для інвесторів. Якщо вони можуть переконатися у відкритості фінансової системи країни, то охочіше вкладатимуть кошти у її проекти.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що з появою цифрових валют відбулися найбільш радикальні трансформації у сфері грошових відносин через появу приватних емісійних центрів. Розвиток цифрових валют і його майбутні наслідки не є однозначно зрозумілі та здатні як посилити крихкість, так і підвищити рівень фінансової безпеки країни.

2.5. Зовнішні державні запозичення як інструмент реалізації глобалізаційних процесів

У світі практично у всіх державах сформувалася залежність економіки від зовнішнього фінансування, що є наслідком глобалізації економічних процесів та збільшення економічної та політичної взаємозалежності між країнами. Водночас у більшості випадків зовнішній борг є деструктивним явищем, що генерує ряд ризиків для функціонування цілісної економічної системи, хоча лише за умови його раціонального використання та переважно інвестиційної спрямованості він може стати фактором економічного зростання³⁰¹. Глобальна заборгованість – одна з характерних особливостей сучасних національних економік³⁰². Глобалізація фінансової системи держави, інтеграція економіки країни у світове господарство обумовлюють необхідність країнам вдаватися до зовнішніх запозичень.

Економічні реформи та війна в Україні вимагають специфічного підходу до знання їх особливостей, вивчення причин і наслідків соціально-економічних процесів, що мали місце в українському суспільстві протягом століть. Характерною особливістю українського регіону є його географічне положення, ресурсний потенціал, значення для міжнародних торговельних потоків і політичне середовище.

Взаємозв'язок між глобалізацією економічних процесів та кредитною діяльністю проявляється у ряді моментів. Це можна простежити на прикладі вибору джерел фінансування. Так, зовнішні джерела капіталу залучаються, зазвичай, у двох формах: інвестиціях та кредитах.

³⁰¹ Кукель Г. С., Атаманчук З. А., Братчук У. П. Світовий досвід регулювання зовнішнього боргу в умовах фінансової й економічної нестабільності. *Modern Economics*. 2022. № 32. С. 48–53. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V32\(2022\)-06](https://doi.org/10.31521/modecon.V32(2022)-06)

³⁰² Там само.